

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 33 Volume: 7 Issue: 33

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ZİYA OSMAN SABA'NIN ŞİİRİNİ BİYOGRAFİK ELEŞTİRİ YÖNTEMİYLE OKUMAK

READING OF ZIYA OSMAN SABA'S POETRY THROUGH THE METHOD OF BIOGRAPHICAL CRITICISM

Gökay DURMUŞ*

Öz

Türk şiiri, Cumhuriyet döneminde birbirinden farklı isim ve eğilimlerin katkısıyla vücut bulur. Kimi şairlerimiz bir toplulukla hareket etme ve şiirden bir misyon bekleme yolunu seçerken, kimi şairlerimiz kendi arkında tek başına yürür ve şiiri her türlü misyondan azade bir kavram olarak algılar. Çalışma konumuz olan Ziya Osman Saba, edebiyat âlemine Yedi Meşale topluluğu üyesi olarak giriş yapmakla birlikte, şiiri, yukarıdaki ikinci tür kapsamında değerlendirilmesi gereken bir isimdir. Çünkü Ziya Osman Saba, şiirini yaşadıklarının izdüşümü olarak kurar. Duyguları ve hayatına yön veren hadiseler, onun şiirinin vazgeçilmez öğeleridir. Bu nedenle Ziya Osman Saba şiiri, çalışmada, biyografik eleştiri yöntemiyle tahlile tabii tutulmuştur.

Çalışmada önce biyografik eleştiri yönteminin dayandığı esaslardan bahsedilmiş, ardından Ziya Osman Saba'nın hayatındaki önemli gelişmeler üzerinde durulmuştur. Ana metinde ise Ziya Osman Saba şiirinde yaşam-şiir ilişkisi örneklerle ispata çalışılmıştır. Ayrıca söz konusu ilişkinin Ziya Osman Saba'nın poetikasına etkileri ve bu poetikanın ilkeleri de belirlenmiştir. Varılan yargılar, Ziya Osman Saba'nın günümüze taşınması amaçlı ve şairin niçin müstakil bir şahsiyet olarak kabul edildiğini açıklar niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Ziya Osman Saba, Şiir, Biyografik Eleştiri.

Abstract

Turkish poem comes into being with the contributions of different names and tendencies from each other in Republic Period. While some poets choose a way to get a mission from poetry and act with a community, the others walk alone in their own path and they regard the poetry as a concept, being independent from every kind of mission. Ziya Osman Saba, the subject of this study, is a character to evaluate the poetry as part of second sort above within the access to literature world as the member of the group, Seven Brand. Since Ziya Osman Saba constructs his poetry as a projection of what he has experienced. The events that dominate his life and feelings are inevitable items of his poetry. That's why; in this study, the poetry of Ziya Osman Saba has been analyzed through the method of biographical criticism.

In this study, firstly, the basic elements of the method of biographical criticism have been mentioned; secondly the significant developments in life of Ziya Osman Saba have been evaluated. In the main context, the relationship between life and poetry has been proved within examples in the poetry of Ziya Osman Saba. Besides, the effects of the given relationship on Ziya Osman Saba's poetry and the principles of this poetry have been determined. The attained decisions are up to grade in order to convey Ziya Osman Saba to current day and to explain why he is regarded as a separate poet.

Keywords: Ziya Osman Saba, Poetry, Biographical Criticism.

GİRİŞ

Edebiyat eleştirisi, edebiyat dünyasının dinamizmini tetikleyen etkinlikleri kapsayan bir kavramdır. Eleştirmen hangi eleştiri yöntemiyle hareket ederse etsin, sanatçının eserinde kurduğu dünyanın niteliklerini araştırır. Onun, Terry Eagleton'ın ifadesiyle "geleneksel"

* Yrd. Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü.

(Eagleton, 1998:115) bu görevi, “eski ve çağdaş eser yaratıcıların aydınlatmak, açıklamak ve onlara değer biçmek” (Carlaui, Fillox, 1985:5) hedeflerine odaklıdır ve eleştiri metinlerinde bu hedeflerin muhatabı okurdur. Eleştiri, “edebiyat ile okuyucu arasındaki mesafeyi daraltıp daha sağlıklı hale getirmek” (Emre, 2012:107) için uğraş verir. Nitekim bu çalışmada, şiir okurunun Ziya Osman Saba ismi ile kurduğu ilişkinin seyri ve mesafesine yönelik yargılar söz konusudur. Çünkü Ziya Osman, mütevazı kişiliği ve naif şiiriyle, her türden şiir okuruna ilham kaynağı olabilecek bir isimdir. Onun şahsı ve “hayat yanı” (Bolat,2003:97) ağır basan şiiri, söz konusu edildiği her eleştiri eyleminin yeni bir etkinlik olarak kabulüne, bu yönüyle, zemin hazırlamaktadır.

Behçet Necatigil, sanatın ustalığını, sanatkâr ile mizacı arasındaki bütünlükte görür: “Usta sanatı biraz da mizaç bütünlüğü olarak görmemiz gerekir” (Necatigil, 2010: 73) diyen şair, sözlerine Ziya Osman’da bu bütünlüğün sezildiğini belirterek açıklama getirir. Eserlerinde “daima yaşadığını yazan” (Kırcı, 2010: 40) ve merkeze kendi “ben”ini yerleştiren Ziya Osman, “sanatçının sahip olduğu özelliklerin ve melekelerin izlerini taşıdığı içindir ki bizi çeker ve büyüler.” (Moran, 2002: 103) Saba, bir romantiktir ve “romantizmde sanatçıyı sanatçı yapan, sanatçının özel bir duyarlığa, herkeste bulunmayan yaşantılara sahip olmasıdır.” (Moran, 2002: 102) Berna Moran’a göre romantik eserleri önemli kılan özellik, onların “duygu yanının” ağır basmasıdır ve sanatçının duyguları kendi kişisel yaşantısı, sadece ona özgü ve değerli şeylerdir. (Moran, 2002: 102) “Şair bir şiir üreticisidir; ama şiirlerinin maddesi algılarla dolu hayatının bütünüdür.” (Wellek, Warren, 2005: 66) Bu nedenle de romantik sanatçı, ruhunda saklamayı beceremediği heyecanları ve duyguları ifade etmek, bunlardan kurtulmak ihtiyacıyla eser verir. Sonuçta romantik sanatçının içtenliği, okuyucu veya dinleyicide, eserin hangi duygular etkisinde kalınarak yaratıldığına dair ipuçlarının farkedilmesini de sağlar. Dolayısıyla romantik eser, “sanatçının yaşantısını okura aktaran bir araç, elektrik cereyanı geçiren tel gibi bir şey” (Moran, 2002: 116) olur.

Ziya Osman Saba da bir aktarımcıdır. O, “duyguyu dile çevirirken onu okurların anlayabileceği, katılabileceği bir kıvamda fakat estetik değerinden ödün vermeden” aktarabilen bir isimdir. (Kolcu, 2008: 105) Bu nedenle Ziya Osman Saba şiirinin, “sanatın özünü sanatçının duygularını dile getirmesinde ya da dile getirerek aktarmasında bulan” (Moran, 2002: 129) kuramların eleştiri yöntemlerinden biri olan biyografik eleştiri yöntemiyle değerlendirmeye tabii tutmak yerinde bir davranıştır. Biyografik eleştirinin ilk ayağını “eserleri aydınlatmak için sanatçının hayatını, kişiliğini incelemek” (Moran, 2002: 132), ikinci ayağını ise “sanatçının psikolojisini, kişiliğini aydınlatmak için eserlerini bir belge gibi kullanmak” (Moran, 2002: 132) ilkeleri oluşturur. Çalışmamızda bu iki ilke için bir ayrım gözetilmemiş, kimi zaman Ziya Osman Saba ismi, eserinden yola çıkılarak değerlendirilmiş; kimi zaman onun yaşam macerası şiirini değerlendirmek için ipucu olarak kabul edilmiştir. “İnsanı evrenin merkezi” (Çetişli, 2007: 72) olarak gören romantik tavır eşliğinde Ziya Osman’ı değerlendirmek, onun “duygu tecrübelerini ön plana çıkaran” (Çetişli, 2007: 73) tavrıyla paralel bir tutumdur.

Ziya Osman Saba’nın Hayatı

Ziya Osman Saba’nın hayatı ile ilgili bilgi ve teferruatlar için başvurulacak temel kaynak, şairin kendisidir. Saba bu bilgileri, “nesir veya hikâyemsi yazılar” (Miyasoğlu, 1999: 63) ifadesiyle nitelediği düzyazılarında verir. Otobiyografik karakterli bu yazılar, şairin isimlendirmek konusunda yaşadığı çelişkiye paralel biçimde, hikâye-deneme arası geçişler taşır. Bunlardan “Bir Kurban Bayramı Hikâyesi” başlıklı yazısına, şair şöyle başlar:

“Bir zamanlar annem olmuş, babam olmuş, büyükbabam, büyükanne olmuş o insanlar; bacakları arasında dolaştığım, kucaklarına tırmandığım, ellerinin temasını hâlâ saçlarımda hisseder, birlikte gelemeyeceklerini bildikleri korkulu bir diyara yolculuk eder gibi verdikleri nasihatleri hâlâ iştirir gibi olduğum o insanlar...” (Saba, 1992: 68)

Yukarıdaki sözlerden de anlaşılacağı üzere Ziya Osman Saba, çocukluğunu yoğun bir sevgi ortamında geçirir. Mustafa Kırcı’nın, “Yalı çocukluğu devresi” (Kırcı, 2010: 21) adını verdiği bu devre, Saba’nın dedesinin Beşiktaş’taki yalısında geçer. Babası Osman Bey yüzbaşı, annesi Ayşe Tevhîde Hanım, ev hanımıdır, baba yalıda içgüveyidir. (Kırcı, 2010: 18) Saba, yalı

insanlarından aldığı ahlakî ve dinî telkinlerle büyümekte, yine onların himayesinde İstanbul'u ve yaşamı keşfe çıkmaktadır, yaşam onun için şimdilik çok eğlencelidir.

Saba'nın çocuk olmanın gerektirdiği hafiflikte geçirdiği bu dönem, ağır bir yükte sona erer. Saba'nın annesi o sekiz yaşındayken ölür. Bu ölüm, Saba'nın hayatında bir milattır. Çünkü şair yaşamını ve şiirini artık, ya ölümden kaçmak için hayata sarılmak ya da ölümü özlemle beklemek fikri sabiti üzerine kuracaktır.

Anne öldükten sonra, baba evden ayrılır ve Saba yaşadıklarının etkisiyle kendine kapanmaya başlar. Düzeni bozulan yalı halkı, Saba'yı yatılı olarak Galatasaray Lisesi'ne gönderir. "Leyli bir mektebin vereceği acıları" (Miyasoğlu, 1999: 212) sınıf arkadaşlarıyla yenmeye çalışan Saba için Galatasaray, edebiyat ile ilişki kurmaya başladığı yer oluşuyla da önemlidir. İlk kalem çalışmaları nesirdir ve annesinin ölümü, annesinin mezarı gibi konular üzerinedir. Fakat Saba daha sonra bunları yakmış, şiire yönelmiştir. (Miyasoğlu, 1999: 58) Şiir artık onun "yaşamının sebep ve hikmetidir" ve Saba on yedi yaşındadır. (Miyasoğlu, 1999: 76)

Ziya Osman Saba'nın sevgiyle andığı Galatasaray arkadaşları arasında Yaşar Nabi Nayır da vardır. Yaşar Nabi, "şiiri sevdiğini, hatta kimseye sezdirmemeye çalışarak yazdığını öğrendiği ... bu sâkin ve cana yakın çocuğu" (Yardım, 2010: 64) Servet-i Fünûn dergisine götürür. Saba'nın ilk şiiri bu dergide 1926'da yayımlanır. Ziya Osman, "Sabri'yi, Cevdet'i, Vasfi'yi rahmetli Hulûsi ile Muammer Lütfi'yi orada görüp tanır." (Yardım, 2010: 65)

Bu gençler, "günün birinde ... o güne dek yaşadıklarından seçmeleri biraraya getirip ortaklaşa bir kitap çıkarmayı düşünürler." (Tuncer, 1998: 1) Kitaba, Sabri Esat'ın teklifiyle "Yedi Meşale" adı verilir ve edebiyat tarihimize aynı adla geçen topluluğun şiirde aradığı ilkelerde belirlenmiş olur. Kitap büyük ilgi görünce Yusuf Ziya Ortaç, bu genç şairlerin "Meşale" adlı dergide yazmaya devam etmesini teklif eder. Ahmet Haşim'in önderlik yaptığı ve ancak sekiz dokuz sayı çıkabilen bu dergide Ziya Osman'ın da şiirleri yayımlanır. Mecmua kapandıktan sonra topluluk üyeleri imkân buldukları yerlerde yazmaya devam ederler. (Tuncer, 1998: 1-8)

Ziya Osman Saba 1931 yılında Galatasaray'dan mezun olur ve Hukuk Fakültesi'ne girer. Aynı yıllarda, Varlık, Ağaç, Yücel gibi dergilerde şiirleri yayımlanan Saba, 1936'da Hukuk'u bitirir. (Miyasoğlu, 1999: 69-75)

Bu arada Ziya Osman, aile özlemini, teyze ve anneanne ile gidermeye çalışmaktadır. Çünkü babası 1929 yılında askerî ateşe olarak Paris'e gönderilmiştir. (Kırcı, 2010: 28) Aynı yıl Ziya da amca kızı Nermin ile Paris'e gider. Nermin psikolojik rahatsızlıkları olan bir kızdır, fakat Ziya Osman, ailesi karşı çıkmasına rağmen 1931'de onunla evlenir. (Kırcı, 2010: 30) İlk yıllarda mesut olan çift, zamanla sıkıntıya düşer, çünkü Nermin Hanım'ın hastalığı artmaktadır. Annesinin ölümünün üzerindeki etkisini atamamış olan Ziya Osman, hem hasta ve hassas eşine bakmanın sorumluluğu hem de geçim sıkıntısı derdindedir. 1941'de "hastalık uzadığı için" kanunun kocaya tanıdığı hakla eşini boşayan Ziya Osman için bu on yıllık süreç oldukça zor seyretmiştir. (Miyasoğlu, 1999: 74, Kırcı, 2010: 31) Fakat boşanmak da şair için bir çözüm olmamış, Saba 1945 yılına kadar derbeder bir yaşam sürmüştür. Cevdet Kudret, Saba'nın bu yıllardaki durumundan şöyle bahseder:

"1943'te ... Ziya'yı gene sık sık görmeğe başladım. Karısından ya ayrılmış, ya da ayrılmak üzereydi ... küçücük bir dairede tek başına oturuyordu. Bir karyola, bir etajer, birkaç da iskemle... Derbeder bir bekâr hayatı. Odasına olduğu gibi giyimine de aldırış etmez olmuştu. Bırakmıştı kendisini..." (Yardım, 2010: 93)

Üstelik Ziya Osman eşinden ayrıldığı yıl babasını kaybetmiştir. Başka bir kadınla evli olmasına rağmen, kendisini hiç ihmal etmeyen babasının ölümü, şairin bu dönemdeki buhranını besler. Aslında hayatında yolunda giden şeyler de yok değildir. Şair 1938'ten beri Emlak bankasında memurdur ve bu memuriyet beş yıl kadar sürmüştür. (Miyasoğlu, 1999: 74) Aynı zamanda ilk şiir kitabı "Sebil ve Güvercinler"i de 1943'te yayımlatabilmiştir. Mehmet Kaplan bu kitabı "ciddin zevkle okunacak bir şiir kitabı" (Yardım, 2010: 34) olarak görür ve şairin edebiyatımızı kıymetli şiirleriyle zenginleştirdiğini düşünür.

Mustafa Kırcı, doğumundan İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar olan bu süreci, Ziya Osman Saba'nı hayatında ilk dönem olarak kabul eder. (Kırcı, 2010: 293) Bu tespit doğrudur, çünkü Ziya Osman'ın hayatı 1945 sonrasında farklı gelişmelere gebe dir. Bu ilk dönem şair için ne yazık ki bir "saadet devri" olmamıştır. (Miyasoğlu, 1999: 80)

Ziya Osman Saba 1944 yılında, bankadan mesai arkadaşı Rezzan Hanım'la evlenir. Evlilik 1945 ve 1948'de iki erkek çocukla taçlanır. Ziya Osman, hayatla kurduğu bağları sağlamlaştırmış mutlu bir eş ve babadır. İkinci şiir kitabı "Geçen Zaman" ve düzyazılarını içeren "Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi" de yayımlanmıştır. Fakat bankadan ayrılmak zorunda kalınca düştüğü geçim sıkıntısı bitmemiştir. Bu dönemde önce Milli Eğitim Dairesi Tashih Bürosu şefliğini, daha sonra Varlık dergisinin sanat müşavirliğini yürütür. Ayrıca 1953, 1954 yıllarında iki ağır kalp krizi geçirmiştir. Şair, artık "her an yolunu kesmeye hazır ölüm meleğini içinde taşıyarak" yaşamaktadır. (Yardım, 2010: 179) Dünya yaşanması gereken nice güzelliklere gebe iken, Ziya Osman'ın yükü bitmemiş, artmıştır.

Şair, "Geçen Zaman"dan sonra yazdığı şiirlerini dosyalar. Dosyada ölüm tarihi için 195... yazar, ölüm yılını boş bırakır. (Yardım, 2010: 61) Dosyasına "öldüğüm gün Yaşar'a verilecek" (Yardım 2010: 57) notunu ekler.

Yeni sıkıntılar eşliğinde dayanmaya çalıştığı bu süreç ancak yedi yıl sürer ve Ziya Osman Saba, 1957 yılında, 47 yaşında iken vefat eder. Yaşar Nabi Nayır kendisine teslim edilen dosyayı Varlık yayınları arasında 1957'de bastırır. Kitabın ismi "Nefes Almak"tır. "Nefes Almak" şairin kalp krizi geçirdikten sonra şiirlerine koyduğu addır. "Kriz sonrasında alınan bir nefesin kutsallığını duyan Saba şiiriyle bu pratiği insanlara, öldükten sonra bile duyurmak istemiştir." (Kırcı, 2010: 60)

1. Ziya Osman Saba'da Yaşam-Şiir İlişkisi

Mustafa Miyasoğlu, Ziya Osman Saba'nın hikâyelerinde, hayatını kronolojik bir bütünlük içinde ortaya koyduğunu söyler. (Miyasoğlu, 1999: 7) Bu durum Saba'nın şiirleri için de söz konusudur. Onun hayatı, şiirleri kronolojik bir düzende ele alındığında takibe müsaittir. Nitekim Mehmet Kaplan, şairin ilk şiir kitabı "Sebil ve Güvercinler"i yorumlarken, bu kitapta toplanan malzemelerin şairin duygu merhalelerini takip için kronolojik okunabileceğini düşünür ve bu düşüncesini şiir tahlilleri ile ispata çalışır. (Yardım, 2010: 26-35)

Bahsi geçen kronolojik takibe başlandığında, Saba'nın 1928-30 yılları arasındaki şiirlerinde, hayatının baharını yaşayan bir genç olması ile tezat bir karamsarlık sezilir. Annesinin ölümünün üzerinden yaklaşık on yıl geçmiş olmasına rağmen, şair onu unutamamaktadır. *Bir Kapı* başlıklı şiirinde annesini kendisine geceliğini giydirirken hatırlayan ve

Sedef düğmelerini bir bir ilikleyerek

Bir annen'in elleri tenine giydirecek

Naftalin kokan beyaz ve serin bir gecelik. (Saba 1974: 57)¹

cümlelerini kuran şair, yaşanan hayat ile değil, ölüm ve ölümlerle meşguldür: "Artık bütün insanlar bana yabancı, ırak,/ ölümleri kendime ne yakın duyuyorum!" (s.58)

Şair, acı çekmekte, çektiği acı yüzünden hâlâ yaşıyor olabilmesine hayret etmektedir: "Hâlâ ölmedim Rabbim bu unutmaz kederden." (s.37)

Fakat Saba, şaşkınlığını üzerinden çabuk atar ve kederiyle yaşamaya, onunla barış yapmaya karar verir: "Ferah veren bir rüzgâr olacak ıstırabım" (s.53)

Bu karamsar ton 1930 yılına doğru, şairin hayatına giren amca kızı ile aralanmaya başlar. "Hatırlamaz olmuşum, her şey uzakta, silik" (s.54) diyebilecek kadar geçmişe sünger çekmeye çalışan şair, aşiktir. Düşüncelerini, sevgilisinin vücudu, nefesi, elleri doldurmaktadır. *Sessizlik* başlıklı şiirinde kedere kapanan kapı, sevdaya doğru açılmıştır:

¹ Ziya Osman Saba'nın şiirleri için kaynak kitabın künyesi şöyledir: Ziya Osman Saba (1974). *Geçen Zaman-Nefes Almak*, İstanbul:Varlık Yayınları.

Çalışma içinde kitaptan yapılan alıntılar, bu bölümden sonra sayfa numarası ile verilecektir.

*Dolu bir yelken gibi göğsümde genişleyiş,
Ve öyle için için, ve öyle geniş geniş.*

Ben hiçbir şey duymadan, ben yalnız seviyorum. (s.54)

Saba sevdiği kadınla evlenir ve mütevazı bir yaşam sürmeye başlar. Fakat eşinin rahat-sızlığı, bu evliliğin yara almasına neden olmaktadır. Saba pek de mutlu ve umutlu geçmeyen bir süreci yaşamaktadır. Her ne kadar 1938 yılı ile Hukuk mezunu bir banka çalışanı ise de hayatı hesap kitap işleri ile hastane odalarına hapistir. Dolayısıyla bu dönem, onun aslı temlerine sıkıca sarıldığı ve tekrara düşme pahasına vazgeçemediği öğelerdir. Çünkü Ziya Osman "içini dökmek" için şiir yazmaktadır. (Miyasoğlu, 1999: 77)

İlk aşkta yaşadığı bu hüzne anlam veremeyen şair, eşinden boşandığı yıl yazdığı *Geçen Zaman* başlıklı şiirinde, "Nerde kaldı sevgilim, seni ilk öptüğüm gün/ ... Ah, nasıldı yaşamak?" (s.8) sorularını soracak kadar şaşkın ve özlem doludur. Sorumlulukları ve sorumlulukların sırtına yüklediği keder; "Hayat! Ömrüm boyunca bana sunduğun keder" (s.67) mısraında belirttiği üzere, onu, sürekli düşünen, içi boş "insan şeklinde" bir varlığa dönüşmüştür bu dönemde. Hâl ve gelecek ilgili bir tasarrufu kalmamıştır, ilgi alanını, hastaları ve ölüleri oluşturmaktadır:

*Bilemiyorum Rabbim, maksadını, kararını
Hepimiz işte dünyadayız,
Yataktaki hastamız, topraktaki ölümüüz;
Neyiz, ne olacağız?
Bir şey bilmiyorum... Nefes almaktayım yalnız.
Rabbim! beni yaratmışsın,
İnsan şeklinde görünürüm,
Terlerim yazın, üşürüm kışın,
Düşünürüm, düşünürüm... (s.9)*

Ziya Osman, Tanrı'nın mucizeleri ve kâinatın düzeni karşısında kendisini "âciz ve ufak" hisseder: "Tanrım, sonsuz dünyada ben âciz ve ufağım". (s.27) O, Tanrı'nın kulları arasında "sessizce" yaşamış ve yerini yadırgamıştır: "Bu garip dünyada ben yadırgadım yerimi" (s.26) Bu tavır Ziya Osman'ı, dünyayı bir esirin gözüyle tahlile kadar götürür: "Ah, esir düştüğüm kıyıların ötesi" (s.50) gibi ifadeler 1937 tarihlidir ve anlaşılacağı üzere şair bir kuşatılmışlık hissi içindedir. Zamanı hapsoluşve "Göğsümde yıllardır tutageldiğim çılgılık" (s.50) ifadesinde belirttiği üzere, biriktirdiği, fakat asla dışa vurmadığı isyan çılgınlıkları onu, 1940'lı yıllarda bir boşluğa sürüklemiştir. Yukarıda kendi sözlerinden alıntı yaparken belirttiğimiz gibi, içini dökebildiği tek mecra, şiirdir:

*Yaşamak bundan sonra, katlanılmaz eziyet!
Bir şey istemiyorum artık ne zevk, ne para,
Kaybolmuş baharıma beni götür, hâtıra,
Hâfızam avut beni, beni kurtar ey şiir! (s.69)*

Hayattan bir beklentisi olmayan ve Ziya Osman gibi "tamamladım ömrümü dünyanızda" (s.95) diyen insanoğlu, ya bütün kalbiyle ölümü arzulayacak ya da ömrünü,geçmişi özleyerek tüketecektir. Nitekim bu dönemde de Ziya Osman için, sığınılacak limanlar ölüm ve geçmişi olur. Daha 1932 yılında "Benim işte kalmamış önümde bir sevincim" (s.56) diyebilecek kadar karamsar olan şairi, bu limanlarda bekleyen, arkada kalmış huzurlu günlerin kaynağı "anne"dir. Şair, "yaşadığı zaman içinde geçmişi gerçekleştirmek ister" gibidir. (Kurdakul, 2005: 165)

*O kadar istedi ki bir şeyi bugün içim,
Dedim kendi kendime: Bari çocuk olaydım.
Bana bir camdan yine seyrettirseydi dadım
Yağmurun yağdığını bahçede sicim sicim
.....
Son günümde olsaydım ufak, o kadar ufak
Ki yavaşça en tatlı bir masala dalarak
Ve bir anne dizinde büsbütün uyusaydım. (s.56)*

Yaşadıklarının tekdüzeliği ve acısı şairi öyle etkiler ki; “Beklemekteyiz, Rabbim, sonunu ömrümüzün” (s.70) ifadesinde olduğu gibi,sık sık tek dert ortağı olan Tanrı ile konuşur . Onun kendisini “bitmiyen yarına”, ölüme taşımamasını çok arzulamaktadır:

*Bütün kaybolmuşların bir gün beraberinde,
Görecek miyim tekrar yirmi beş baharını?
Hiçbir şey yok olmamış, her şey yerli yerinde,
Rabbim, verecek misin o bitmiyen yarını? (s.70)*

Şair bu dönemde dahi hayatın güzelliğinin farkındadır; fakat onda bu güzelliği yaşamsal bir umuda dönüştürebilecek ruh yoktur. Bu nedenle kanat takip öte âlemlere uçmak ister.

KANAT

*Ey bulutları uçuran gök,
Kokusunu duyduğum bahar,
Ey gözlerden saklı tabiat.
Beklemek neye yarar?- Rüzgâr,
Mesafeleri içime dök!
Gideyim bırak beni hayat,
Gideyim... tren, gemi, kanat... (s.44)*

1941 yılı ile eşinden boşanan ve yükü hafifleyen Ziya Osman’da, bu kuşatılmışlık hissi ne yazık ki bitmez. Çünkü aynı yıl, kaderin kendisine oynadığı oyunlardan biri daha sahne alır ve Ziya Osman babasını kaybeder. Ölüm ve ölümlerle geçirilmesi muhtemel ahiret yaşamı, artık daha ciddi bir şekilde arzulanan ve beklenen bir diyar olmuştur:

*Rabbim, nihayet sana itaat edeceğiz...
Artık ne kin, ne haset, ne de yaşamak hırsı (s.29)*

Dünyevî bütün duygu ve düşüncelerden uzak oluş, sonunda onu şükre taşır:

*En güzel, en bahtiyar, en aydınlık, en temiz
Ümitler içindeyim, çok şükür öleceğiz... (s.29)*

Bu dönemde derbeder bir yaşam süren ve kıt kanaat geçinen şairin yaşam tarzı, hemen şiirine de yansır. Kendisi için felaketler yılı olan 1941 tarihli “*Evim, Karım, Çocuğum*” başlıklı şiiri, yaşayamadığı ama arzuladığı aile saadetini konu edinir:

*Şu fakir mahallede bir göz evim olsaydı,
Nasıl sevinç içinde çıkardım şu yokuşu.*

*Arkadaşlık ederdi yolda ihtiyar komşu.
Nasıl hafif gelirdi eve taşıdıklarımı.*

*Kapıyı ben çalmadan açıverirdi karım.
Her akşam tekrarlardım onun güzel adını.*

*Boynuma atlardı: <<Baba!>> derdi çocuğum
Onu göğsüme basıp cevap verirdim: <<Yavrum>> (s.32)*

Bilindiği gibi Ziya Osman Saba denilince öne çıkan bir şahsiyet de Cahit Sıtkı Tarancı’dır. Bu iki isim dostluklarının sağlamlığı kadar, birbirlerinin şiiri üzerindeki etkileri ile de örnek teşkil eden isimlerdir. Nitekim Cahit Sıtkı, şairin yukarıda tahlil edilen bu buhran döneminin en yakın tanığıdır ve onu şu sözlerle uyarır: “ İstanbul’dayken seni biraz bedbin ve hayat karşısında hem cesaretsiz, hem itimatsız gördüm; otuz üç yaşında bu gibi haletlere sahip çıkmak bize yakışmaz.” (Tarancı, 1957: 187)

Şans, Ziya Osman’a ancak 1945 yılı ile gülmeye başlar. Hayatına yeni bir kadın giren şair, farklı duyarlılıkların sahibidir. Örneğin Saba, aynı tarihli *Hayret* başlıklı şiirinde hayatı bir kaşifin gözüyle tahlil edebilecek kadar değişmiştir:

*İlk defa bakıyorum, Rabbim, her şeye.
Yeryüzünü yeniden görür gibiyim*

...
Şu âlem, âyan ettiğin bize,
Ağaç, yol, yaprak, meğer her şey mucize! (s.79)

Önce nişanlılık süreci yaşanır ve bu süreç şairin *Nişanlılık* şiirine taşınır. (s. 74-75) Evlilik ise daha önce acıların yüküyle yolunu şaşırmış şairde, farklı şaşkınlıklara evrilmiştir. Şair, eşini annesinin idamesini sağlayacak bir varlık olarak dahi görebilmektedir:

Sen her gece nefesi nefesime karışmış,
Birlikte biten ömür, mesut yaz, tasalı kış.

.....
Bazen yüzüne dalar kalırım nemsin diye,
Dizlerine yatarım bazen, annemsin diye. (s.76)

Ardından gelen ilk çocuk, Ziya Osman'ın Tanrı ile bağıını iyice kuvvetlendirir. "*Senden,/ Bu eve bu bağış*" (s.78) ifadesinde oğlunu Tanrı'nın bir bağışı gibi gören şair, onu sevebiliyor olmanın mutluluğunu yaşamaktadır ve bu defa da şairi evlat sevgisinin farklılığı hayrete düşürmüştür: "*Meğer sevecekmişim oğlumu...*" (s.78)

Ziya Osman Saba, poetikası ile ilgili ipuçları verdiği mülakat ve yazılarında, sık sık Yunus Emre'yi anar ve bu yazıların birinde "Yunus Emre'nin ise delisiyim." (Miyasoğlu 1999: 62) cümlesini kurar. Saba'ya göre henüz dünyaya "Yunus kadar derin bir şair" (Miyasoğlu 1999: 63) gelmemiştir.

Yunus Emre ise bir beyitinde;

Bu dünya bir gelindür yeşil kızıl donanmış
Kişi yeni geline bakubanı toyamaz (Yunus Emre: 81)

derken, Ziya Osman'ın 1945 yılı ile yaşamaya başladığı mutluluğa esin kaynağı olmuş gibidir. Dünyanın güzelliğine doyumlayacağını düşünen Yunus gibi, Ziya Osman da her saadetin mümkün olabileceği bir gökyüzü altında, insan kalabalıkları içinde, eşi ve çocuğuyla mutludur:

HAYAT CÜMBÜŞÜ

Yollar geçilmiyor çocuk arabasından,
Gezinenlerle dolu deniz kıyısı,
Sevdalılar tutuşmuşlar elele,
Bir delikanlı, kolunda nişanlısı.
Aşk fısıltısı, yaprak hışırtısı...
Çayırın yeşili, denizin mavisi,
Genç kız kahkahası, çocuk gülüşü.
Bir annenin yavrusunu öpüşü.
Şu bayram şuracıkta, şu hayat cümbüşü;
Ne varsa göreceğimiz, baharı, güzü,
Her saadet senin altında gökyüzü! (s.61)

Yine şair, Yunus'un; "*Kimse bağına girmegil kimse gülünü dirmegil/ Var kendü ma'sukun ile bağçede ol alış yürü*" (Yunus Emre: 159) sözlerinde verdiği öğüt üzere, ömrünü kanaatkâr bir tavırla sürdürmektedir:

Bir ağaç gölgesi, bir rüzgâr öteden
Allahım! Dünyadan bir karış toprak,
Kavgasız, gürültüsüz üstünde
Mesut olunacak. (s.103)

Halbuki, Ziya Osman'ın küçük dünyasının dışındaki insanlar, hüznün yüzlerine yansıdığı bir dönemi yaşamaktadır ve şair bunu gözlemleyebilmektedir:

İnsanlar, bu güzel günde,
Kara, alınlarına bakacak olsan,
Kulak versen, dişlerinde bir gıcırta.
Top, tüfek, süngü, çakı,
Kardeş kanı, mazlum ahı, yetim hakkı...
Kara, kiminin yalnız bahtı:

Kalmış iki eli böğriinde. (s.160)

Toplum, Saba'nın ifadesiyle, "harplerin, harp zamanlarına rahmet okutan buhranlı sulh devirlerini" (Miyasoğlu 1999: 80) yaşamaktadır. Böyle dönemlerde insanın mutlu olamayacağını bilen şairin şu tahlili, her dönemde her toplum için geçerli olabilecek cinstendir: "Belki bir saadet devri yaşasaydık böyle olmazdı." (Miyasoğlu, 1999: 80)

Ziya Osman Saba, Türk şiirinin hâldeki durumu ile ilgili görüşleri sorulduğunda, şiirimizin "en geniş anlamda beşeriliği" yakaladığını ve tutturduğu yolda devam etmesi gerektiğini belirtir. Ona göre, "sevinçlerimizin, kaygılarımızın, özlemlerimizin, umutlarımızın, bir kelimeyle, insanlığımızın şiirini yazan kutsal kalem" beynelmilel olabilecektir. (Saba, 1992: 167) Abdülhak Şinasi Hisar'ın "şiirin duymadığı ve ruhun inanmadığı mübalağalara hiçbir zaman sapsmamıştır" (Yardım, 2010: 47) dediği Ziya Osman'ın beşerilikten kastı, insanın duygu yönüdür. Bu nedenle o, "illaki içtimaî şiir yazacaksın diye kötü şeyler" yazmanın karşısındadır. Aslında içtimaî şiirin muhalifi olmayan Saba, şairin dayatmalar karşısında güçlü olmasını ister ve "ruhunda inanmadığı" meselelere şiiri alet etmesine karşı çıkar: "Şiirin içtimaîleşmesine tamamiyle muhalif olduğum sanılmasın. Şair içtimaî dertlerini de, ama kendi süzgecinden geçirdikten sonra ve geçirebildiği takdirde söylemelidir ve söyleyecektir." (Miyasoğlu, 1999: 79)

Saba'nın "içtimaî şiir" kavramıyla işaret ettiği şairler, edebiyat tarihimize 1940 Toplumcu Gerçekçi kuşağı şairleri olarak geçen isimlerdir. Saba, bu kuşağın toplumun dertleriyle ilgilenmek düsturuna karşı değildir. Onun arzusu toplumla ilgilenirken, şiirin estetik değerinin göz ardı edilmemesi yönündedir. "Şair, toplumun dertleriyle ister uğraşsın, isterse uğraşmasın, baktığım, bakacağım ortaya koyacağı eserdir. Bir sanat değeri taşıyorsa, beni bir yerimden yakalamışsa mübarektir, öpüp başıma koyarım." (Miyasoğlu, 1999: 67) Şair, bu kuşağın "halka inmek" sözünü de halkın duygularını yakalayabilmek ifadesiyle özdeşleştirir: "Halka inmek, sözünden ise, şair, romancı, hikâye ve piyes yazarının, halkın, yeni çoğunluğun duygulanacağı ve sevebileceği gibi yazmasını anlıyorum." (Miyasoğlu, 1999: 67)

Saba, "zorlama, taklit, özentî yenilikler elbette ki ömürlü ve değerli olamaz" (Nayır, Bolat 2003: 373) sözlerinde, Cumhuriyet dönemi şiirimizin art arda yaşanan eğilimlerini sınırlı ve süreli gördüğünü ifade etmektedir. Saba'nın bu eğilimlere gönül vermeyişinin nedeni, hayatını "Yunus Emre mazlumluğu" içinde geçirmesi ve "şöhretmiş, paraymış, mevkiymiş, hiçbir yeryüzü nimetine hırs" beslememesidir. "Öyle büyük büyük istekler de duymamış, mutluluğu pek ufak şeylere bağlamış" (Yardım, 2010: 69) olan şairin, dönemi içinde müstakil bir şahsiyet olarak kabulünün nedeni, işte bu yaşam algısı ve algısını yansıttığı şiiridir. "Yok bileklerimde altın bileziğim,/ Ben para kazanmasını bilmem,/ Yalnız parmaklarımda bir kalem" (s.167) şeklindeki ifadelerinde, büyük davalar gütmeyeceği yaşamını ve şiirini savunan şair, insanoğluna, yaşadığı ana odakanmasını, onun güzelliğini duyumsamasını önerir. Aşağıdaki şiirinde Saba 1952 yılını yaşamakta ve günlerini huzurla, mutlulukla tüketmektedir:

BU RÜZGÂR

*Bu rüzgâr her vakit böyle esmeyecek.
Gökte bulut, suda yelken, dalda çiçek.
Bir gün, bir gün var ki, günden güne gerçek,
Çatır çatır servi, çıtır çıtır böcek.
— Çek ciğerlerine, bir nefes daha çek,
Bu rüzgâr her vakit böyle esmeyecek. (s. 127)*

Yukarıdaki şiirinde mesajı toplumsal, hatta evrensel de Saba bu sözlerin hemen ardından, yine kendisine döner. 1953-1954 yıllarından iki ağır kalp krizi geçiren şair, yaşamın güzelliğini, yeniden kendisi için keşfin peşindedir. Ölümünden dönmüş olmak, ona almış olduğu her nefesin önemli olduğunu fark ettirmiştir: "Anlıyorum, birbirinden mukaddes,/ Alıp verdiğim her nefes." (s.101)

Şair bu dönem şiirini yaşamın tadına varmak gerektiğini yineleyerek kurmaktadır: "Mesut olmak vardır,/ varmak yaşamın tadına..." (s.105)

Hayatının ikinci baharını yakalamışken ve mutluluk sarhoşu olmuşken ölmek korkusu, onu yaşama daha sıkı sarılmak gerektiği inancına götürmüştür: “Ey, üzerinde nefes aldığım dün-ya,/ Doymak istiyorum yaşamaya!..” (s.153)

Fakat ölüm korkusuyla hayata dört elle sarılmak isteği, onda yeni tatminsizliklere neden olur. Şair, özellikle 1954 sonrası yazdığı şiirlerinde, ölümden kaçışın mümkün olmadığını dillendirir. Başka başlıklı şiirinde 1955 yılını yaşayanlara “Bırakıp gideceğim hepinizi” (s.130) der. Yine 1955 tarihli *Emanet* (s.128) başlıklı şiirinde de “bir tabut içinde” verilen emaneti teslim edeceğini işler. Hatta ölümlerin diliyle konuşmaya başlar; *Ölümlere Ne?* başlıklı şiirinde (s.132) kendisini onlara, duygularını ölçebilecek, fikirlerini paylaşabilecek kadaryakın hisseder.

Şair bu dönemde yazdığı şiirlerinde bedensel ağrılarını da işlemeye başlar. “Gençtin, dinçtin... hepsi bir zamanlar./ Nerende şimdi ağrın, sızın?/ Yatakta mı, yavaş yavaş,/ Ya sokakta anı- zın?” (s.137) mısralarını kurarken ölümü işaret ettiği *Ölmek Konusunda* başlıklı şiirinin devamın- da, sırasını, saatini beklediğini itiraf eder:

Hangi yılsa o, hangi ayın hangi günü,
Saati çalınca, gelince sıran.
Nasıl yaşadıysa habersiz,
Nasıl öldüyse bunca insan... (s.137)

Kim Bilir başlıklı şiirinde; “Kim bilir kaç günü kaldı/ Ömrümüziün?” (s.135) sorusunu soran Saba, cevabı, yine, *Ölmek Konusunda* başlıklı şiirinde verir: “Ha üç gün önce, ha beş gün sonra.” (s.136)

Saba bu son şiirlerinden sonra, çok uzun yaşayamaz. “Ne ise göreceğin,/ Kısmet ne kadar- sa.” (s.137) sözlerinde belirttiği üzere, kısmetine düşeni başı üstünde kabul ederek yaşadığı ömrünü, 31 Ocak 1957 yılında tamamlar.

SONUÇ

Ziya Osman Saba edebiyat âleminde Yedi Meşale topluluğunun genç bir üyesi olarak tanınmaya başlamıştır. Fakat topluluk üyelerinin şiirle kopardıkları bağa, Saba daha sıkı sarıl- mış, şiiri, yaşama sebebi kabul edebilecek derecede önemsemiştir. Bu tavır Saba’nın şiiri bir dışavurum aracı olarak kabul etmesi kaynaklıdır.

Aslında söz konusu kabul, Türk şiiri için yeni bir eğilim değildir. Ziya Osman şiirimi- zin ülke meselelerine odaklandığı çizgiyi gözlemleyebilmiş, belki depoetikasının ilk ilkelerini memleket şiiri ile toplumcu gerçekçi şiir örnekleri okurken kurmuştur. Fakat onun yaşamını ve şiirini kendi eliyle inşa ettiği ve genişletmek istemediği bir dairede sürdürmesi, bu akımlara itibarını engellemiştir.

Saba’nın en verimli olduğu dönem ise Garip şiirinin şiirimizde belirgin bir hakimiyet kurduğu yıllara rastlar. Ama Ziya Osman, Garip neslinin yoksun olduğu manevi değerlere bağlılığı ve herhangi bir inkâra yönelmeyişi ile bu şiirden de ayrılır.

Bilindiği gibi şiir yaratıcısı ile derin bağları olan bir edebî türdür. Bazı şairlerde bu bağı tespit etmek zordur, çünkü şair bilinçli bir tercihle şiirini kendisini dışta tutarak yazmıştır. Ziya Osman Saba ise yaşadığını aktarmaktan, dolayısıyla şiirle kendi beni arasındaki bağı gö- rünür kılmaktan imtina etmeyen bir şahsiyettir. Kırk yedi yıllık ömrünün büyük bölümünü, sevdiklerini kaybetme acısı ve korkusuyla geçiren şair, yaşadığı her şeye müteşekkirdir. Bu, onun dünyasının bir kabuller toplamı olması ile özdeş bir tutumdur. Şair, şiirini, acıyı ve sevin- ci; umudu ve hayalkırıklığını aynı anda kabulüne anıt olsun diye kurar. Onun şiiri sağlıklı ve mutlu iken hayata, karamsar ve bitkin iken ölüme dönüktür. Bu nedenle de Ziya Osman Saba şiiri, kronolojik okunmaya müsait bir şiirdir.

Çalışmada bu amaç gerçekleştirilmiş, yapılan kronolojik takipte, Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde Ziya Osman’ın niçin müstakil şahıslar içinde kabul edildiği temellendirilmiştir.

KAYNAKÇA

- ALTINTAŞ, Ayşe (2010). "Ümitler İçinde Bir Şair: Ziya Osman Saba", *Türk Dili*, Cilt XCVIII, S.699, s.263-265
- ATASOY, Ahmet Emin (2013). *Ziya Osman Saba'nın Şiiri*, İstanbul:Yaba/Sahaf Cep Kitapları.
- BOLAT, Salih (2003). "Şiir ve Yaşam", *Şiir Sanatı*, (Hzl: Yaşar Nabi Nayır, Salih Bolat), İstanbul:Varlık Yayınları.
- CARLAUI, J. C., FILLOX J. C. (1985). *Edebi Eleştiri* (Çev. Ayşe Hümeysra Çakmaklı), Ankara:Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- ÇETİŞLİ, İsmail (2007). *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*, Ankara:Akçağ Yayınları.
- EAGLTON, Terry (1998). *Eleştirinin Görevi* (Çev. İsmail Serin), Ankara:ARK Yayınları.
- EMRE,İsmet (202). *Edebiyat Bilimi*, Ankara:Anı Yayıncılık.
- KIRCI, Mustafa (2010). *Hüzünlü Anlar Fotoğrafçısı Ziya Osman Saba*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- KOLCU, Ali İhsan (2008). *Edebiyat Kuramları*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- KURDAKUL,Şükran(2005). *Çağdaş Türk Edebiyatı 3 Cumhuriyet Dönemi 1*, İstanbul:Evrensel Basım Yayın.
- MİYASOĞLU, Mustafa (1999). *Ziya Osman Saba*, Ankara:Akçağ Yayınları.
- MORAN,Berna (2002). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul:İletişim Yayınları.
- NECATİGİL,Behçet (2010). "Ziya Osman'ın Mezarı Beyaz", *Ziya Osman Saba Sevgisi*, (Hzl: Mehmet Nuri Yardım), İstanbul: Nesil Yayınları, s.71-74.
- SABA, Ziya Osman (1974). *Geçen Zaman-Nefes Almak*, İstanbul:Varlık Yayınları.
- SABA, Ziya Osman (1992). *Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi/Değişen İstanbul*, İstanbul: Varlık Yayınları
- SABA, Ziya Osman (1999). "Sillem", Ziya Osman Saba, (Hzl: Mustafa Miyasoğlu), , Ankara: Akçağ Yayınları, s.212-213.
- SABA, Ziya Osman (1999), "Ziya Osman Saba Sanatını Açıklıyor", Ziya Osman Saba (Hzl: Mustafa Miyasoğlu), Ankara: Akçağ Yayınları, s.76-80.
- SABA, Ziya Osman (1999). "Ölümünün 13. Yıldönümünde Ziya Osman Saba Kendini Anlatıyor", Ziya Osman Saba, (Hzl: Mustafa Miyasoğlu), Ankara: Akçağ Yayınları, s.69-70.
- SABA, Ziya Osman (1999), "Ziya Osman Saba Yaşamını Anlatıyor", Ziya Osman Saba, (Hzl: Mustafa Miyasoğlu), Ankara: Akçağ Yayınları, s.71-75.
- SABA, Ziya Osman (1999). "Ziya Osman Saba ile Bir Konuşma", Ziya Osman Saba, (Hzl: Mustafa Miyasoğlu), Ankara: Akçağ Yayınları, s.57-64.
- SABA, Ziya Osman (2003). "Büyük Şair Yetişmiyormuş", *Şiir Sanatı*, (Hzl: Yaşar Nabi Nayır, Salih Bolat), İstanbul: Varlık Yayınları.
- SOYŞEKERCİ,Hülya (2005). "Ziya Osman Saba ile Anılar Yolculuğu", *Anadili Dergisi*, S.36, s.43-50.
- Şiir Sanatı (2003). (Hzl: Yaşar Nabi Nayır, Salih Bolat), İstanbul:Varlık Yayınları.
- TUNCER, Hüseyin (1998). *Yedi Meşaleciler*, İzmir: Akademi Kitabevi.
- TARANCI,Cahit Sıtkı (1957). *Ziya'ya Mektuplar*, İstanbul:Varlık Yayınları.
- WELLEK, Rene, WARREN, Austin (2005). *Edebiyat Teorisi*, (Çev. Ömer Faruk Huyugüzel), İzmir:Akademi Kitabevi.
- YARDIM, Mehmet Nuri (2010). *Ziya Osman Saba Sevgisi*, İstanbul: Nesil Yayınları.
- Yunus Emre Dîvanı (t.y.), (Hzl: Faruk K. Timurtaş), Tercüman Gazetesi Yayınları.